

پایه‌های آوایی همسان دولختی

در درس‌های گذشته، با وزن‌هایی که از پایه‌های آوایی همسان تکراری تشکیل می‌شوند، آشنا شدیم.

اکنون می‌خواهیم برخی وزن‌ها با «پایه‌های آوایی همسان دولختی» را بیاموزیم.

منظور از «پایه‌های آوایی همسان دولختی» وزن‌هایی است که پایه‌های آوایی آن‌ها یکی در میان تکرار می‌شود و به آن‌ها وزن «دوری» نیز می‌گویند؛ به پایه‌های آوایی بیت زیر توجه کنید:

سلسله‌ی موی دوست حلقه‌ی دام بلاست هرکه در این حلقه نیست فارغ از این ماجراست

پایه‌های آوایی:

سلسله‌ی موی دوست || حلقه‌ی دام بلاست

هرک درین حلقه نیست || فارغ زین ماجراست

وزن‌واژه‌های بیت:

سلسله‌ی: مفتعلن | موی دوست: فاعلن

حلقه‌ی دا: مفتعلن | م بلاست: فاعلن

۱- می‌بینیم که وزن‌واژه‌های بیت، از تکرار یکی در میان «مفتعلن» و «فاعلن» تشکیل شده‌است:

مفتعلن | فاعلن || مفتعلن | فاعلن

۲- در این‌جا هر مصراع به دو پاره تقسیم می‌شود؛ موسیقی و آهنگ پاره‌ی دوم، تکرار همان موسیقی پاره‌ی نخست است.

۳- در این وزن، میان‌ه‌ی هر مصراع، با درنگ و مکث آشکار همراه است. در خوانش درست هم این درنگ میان مصراع رعایت می‌شود.

۴- وزن هر مصراع، در حکم یک بیت است؛ هجای پایان نیم‌مصراع، تابع قوانین هجای پایان مصراع است؛

بنابراین، هجای کوتاه یا کشیده در پایان نیم‌مصراع، هجای بلند به شمار می‌آید.

مثلاً در بیت یادشده می‌بینیم که هجای پایان نیم‌مصراع، «دوست» و «نیست» هجای کشیده است، اما در این وزن، به صورت یک هجای بلند محسوب می‌شود.

۵- در این دسته از وزن‌ها، دو لخت، با هم یک واحد موسیقایی یا وزن‌واژه به شمار می‌آیند؛ مثلاً در بیت یادشده، می‌توانیم بگوییم: وزن هر مصراع از تکرار «مفتعلن، فاعلن» تشکیل شده‌است.

اکنون، پایه‌های آوایی و وزن‌واژه‌های هر یک از بیت‌های زیر را نشان دهید.

۱) ای باد بامدادی، خوش می‌روی به شادی بیوند روح کردی پیغام دوست دادی

پایه‌های آوایی و وزن‌واژه‌ها:

ای باد بامدادی || خُش می‌روی | ب شادی

مستفعلن، فعولن || مستفعلن فعولن

بیوند روح کردی || پیغام دوست دادی

ادبیات دهم نأ کنکور

گاه می‌توان پایه‌های آوایی و وزن‌واژه‌های این گونه بیت‌ها را به دو صورت (چهارهجایی، سه هجایی) یا (سه‌هجایی، چهارهجایی) نشان داد؛ مثلاً: پایه‌های آوایی بیت بالا را به صورت زیر هم می‌توان نشان داد:

ای باد | بام دادی || خُش می‌روی | بی شادی

مفعول، فاعلاتن // مفعول فاعلاتن

پیوند | روح کردی || پیغام | دوست دادی

اکنون، پایه‌های آوایی، وزن‌واژه‌ها و خوشه‌های هجایی بیت زیر را به دو صورت «چهارتایی-سه‌تایی» و «سه‌تایی-چهارتایی»، نشان دهید.

ایوان مداین را آینه‌ی عبرت دان

هان ای دل عبرت بین، از دیده عبّر کن هان

پایه‌های آوایی (سه‌تایی-چهارتایی):

ها نی د | ل عبرت بین || از دید عبّر کن هان

ایوان | مداین را || آیین | ی عبرت دان

وزن‌واژه‌ها:

مفعول مفاعیلن // مفعول مفاعیلن

پایه‌های آوایی (چهارتایی-سه‌تایی):

ها نی د | ل عبرت بین || از دید عبّر کن هان

ایوان | مداین را || آیین | ی عبرت دان

وزن‌واژه‌ها:

مستفعل مفعولن // مستفعل مفعولن

زآن سفر دراز خود عزم وطن نمی‌کند

۲) تا دل هرز مگرد من رفت به چین زلف او

پایه‌های آوایی:

تا دل هر | ز گرد من || رفت ب | چین زلف او

زآن سفر | دراز خُدا || عزم وطن | نمی‌کند

وزن‌واژه‌ها:

مفتعلن مفاعلن // مفتعلن مفاعلن

خودارزیایی:

کدام یک از بیت‌های زیر، دارای نظم همسان دولختی است؟ پس از تعیین پایه‌های آوایی هریک، وزن‌واژه‌های آن را بنویسید.

الف) او سرسپرده می‌خواست من دل سپرده‌بودم

الف) یک عمر دور و تنها تنها به جرم این که

بدان شمع خلوتگه پارسایی

ب) درودی چو نور دل پارسایان

بیت «الف» دارای نظم همسان دولختی است:

مفعول فاعلاتن // مفعول فاعلاتن

ادبیات دهم نأ کنکور

یا:

مستفعلن فعولن // مستفعلن فعولن

در نمونه‌های زیر، بیت‌هایی را که وزن همسان دولختی دارند، مشخص کنید.

(الف) الفبای درد از لبم می‌تراود

نه شبنم که خون از لبم می‌تراود

تا بر تو عرضه دارد احوال ملک دارا

(ب) آیینی سکندر جام می است بنگر

از بس که دیر ماندی چون شام روزه‌داران

(پ) ای صبح شب‌نشینان جانم به طاقت آمد

(ت) چو دل بر نهی بر سرای کهن

کند ناز وز تو بپوشد سخن

پاسخ: ب و پ

پایه‌های آوایی بیت‌های زیر را مشخص کنید و با ذکر دلیل بنویسید که چرا ابیات زیر دارای وزن همسان دولختی هستند؟

سبزه پیاده می‌رود غنچه سوار می‌رسد

(الف) باغ سلام می‌کند سرو قیام می‌کند

روزی تفقدی کن درویش بینوا را

(ب) ای صاحب کرامت شکرانه‌ی سلامت

(الف) باغ سلا م می‌کند | سرو قیا م می‌کند

مفتعلن، مفاعلهن // مفتعلن، مفاعلهن

(ب) ای صاحب کرامت | شکران ی | سلامت

مستفعلن فعولن // مستفعلن فعولن

یا:

مفعول فاعلاتن // مفعول فاعلاتن

دلایل:

۱- درنگ میان مصراع

۲- متناوب بودن پایه‌های آوایی

و...

بیت زیر را بخوانید و پایه‌های آوایی و وزن‌واژه‌های آن را بنویسید.

ای دوست قمر خوش‌تر یا آن‌که قمر سازد

ای دوست شکر خوش‌تر یا آن‌که شکر سازد

پایه‌های آوایی:

ای دوست | شکر خُشتر || یا آن‌ک | شکر سازد

یا:

ای دوست ش | کر خُشتر || یا آن‌ک ش | کر سازد

وزن‌واژه‌ها:

مفعول مفاعیلن // مفعول مفاعیلن

ادبیات دهم نأ کنکور

یا:

مستفعل مفعولن // مستفعل مفعولن

برای هر کدام از موارد زیر، از خودارزیابی‌های بالا نمونه‌ای بیابید و بنویسید.

الف) مجاز: (ب) استعاره: (پ) تشبیه:

مجاز:

الفبای درد از لیم می‌تراود

الفبا: مجاز از سخنان

لب: مجاز از دهان

استعاره:

۱- نوع اول:

درودی چو نور دل پارسایان بدان «شمع» خلوتگه پارسایی

۲- نوع دوم:

ای صبح شب‌نشینان، جانم به طاقت آمد از بس که دیر ماندی چون شام روزه‌داران

یا:

باغ سلام می‌کند، سرو قیام می‌کند سبزه پیاده می‌رود، غنچه سوار می‌رسد

تشبیه:

آینه‌ی سکندر جام می است بنگر...

یا:

از بس که دیر ماندی، چون شام روزه‌داران

۶- بیت خودارزیابی ۴ را از نظر فکری تحلیل کنید.

ای دوست شکر خوش‌تر یا آن‌که شکر سازد ای دوست قمر خوش‌تر یا آن‌که قمر سازد

برتری آفریننده بر آفرینش

آفرینش را برای آفریننده‌اش دوست بدارید؛ چون آفریننده از آفرینش زیباتر و بهتر است.

اب‌گروه دبیران ادبیات کشور

تهیه، تنظیم و کارگاه با:

دکتر یعقوب کیانی

ادبیات دهم نأ کنکور

Tag:

adabiate10@

http://jvan.me/124Y: Link

